



Boerschans tegen plunderende troepen © <https://marsethistoria.nl/>

Boerschans in Paal en Beringen

Louis LETEN, amateurhistoricus

21-05-2022

Voorwoord

Boerschans waren kleinschalige verdedigingswerken, die in de 16^{de} en 17^{de} eeuw door de lokale bevolking opgericht werden om zich in onveilige tijden terug te trekken voor plunderende legers en roversbendes.

Vanaf het begin van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) tot in de 18^{de} eeuw waren vooral de Zuidelijke Nederlanden geregeld het decor van oorlogen en plunderingen. Legers en legerbendes op doortocht eisten proviand en inkwartiering, vaak zonder schadeloosstelling. Plunderingen, afpersing, geweldpleging en brandstichting waren gebruikelijk. De kleine en verspreide leefgemeenschappen op het platteland moesten zelf instaan voor hun bescherming en verdediging. Bij gebrek aan versterkingen zoals kastelen, vierkanthoeven of ommuurde abdijen verenigde de boerenbevolking zich en bouwde een schans om zich met bezittingen en vee te 'verschansen'. In een wat afgelegen, vaak nat of moerassig gebied werden om een vier- of veelhoekig terrein van 1 à 2 hectaren grachten gegraven van 4 à 8 meter breed. Met de opgegraven aarde werden wallen van 2 à 3 meter hoog opgeworpen en beplant met doornig struikgewas. De toegang was via een ophaalbrug en een poort. Op het binnenplein konden de 'schansgezellen' huisjes bouwen. Bij onraad en dreiging trokken ze zich dan terug in de schans. Het was vooral de verborgen, geïsoleerde ligging die de verdediging vormde. Mocht de schans ontdekt worden dan konden de grachten en de wallen enige weerstand bieden tegen zwervende leger- en roversbendes, maar niet tegen georganiseerde legers. Om zich daar te verdedigen deden de bewoners beroep op een burgerwacht waaruit de schuttersgilden ontstonden, die oorspronkelijk als taak hadden de schans te verdedigen en de orde te handhaven bij oproer, brand of prominent bezoek.

Tussen 1622 en 1640 werden er heel wat schansen rond Beringen aangelegd. Dit is geen toeval, het was de grens tussen Brabant en het Prinsbisdom Luik, dat geen leger had. Dit zorgde voor heel wat schermutselingen tussen Spaanse Troepen en andere vijandelijke legers die in het Prinsbisdom vrij konden bewegen.

Paal

In Paal waren er vier schansen voor de gehuchten Brellaar, Meelberg, Paal [Dorp] en Tervant. Op oude kaarten worden ze Fort genoemd.

Gehucht	Oudste vermelding	Schuttersgilde	Stichtingsdatum
Brellaar	1614	St. Joris	ca. 1640
Meelberg	1636	St. Sebastiaan	< 1647
Paal [Dorp]	1619	St. Jan	1639
Tervant		St. Pieter	1649

De inwoners van het gehucht Geenhout hadden geen schans en gebruikten twee schansen in Meldert:

- Nieuwe schans (>1639), gelegen net over de grens met Meldert in het Schuilebroek.
- Geenmeer of oude schans (1628-1633), meer westelijk gelegen dichterbij het centrum van Meldert.



Fricx-kaart (1712) – Forten Trevauve (Tervant), Brilore (Brellaar) en Polle (Paal)



De 4 Paalse schansen op de Capitaine/Chanlaire-kaart (1795-1797)

Brelaar schans



Ferraris-kaart (1772-1778)

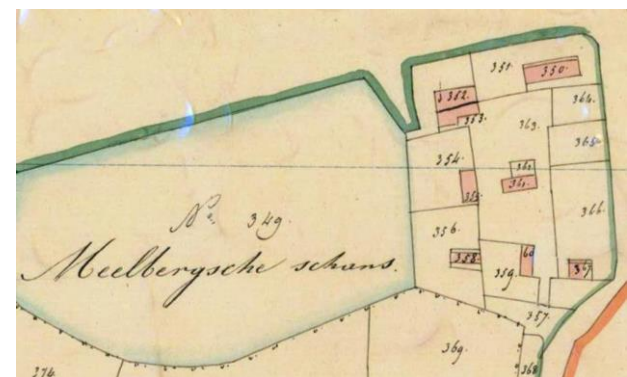


Kadasterplan (toestand 1827)

Meelberg schans



Ferraris-kaart (1772-1778)



Kadasterplan (toestand 1827)

Paalder schans



Ferraris-kaart (1772-1778)



Kadasterplan (toestand 1827)

Tervanter schans



Ferraris-kaart (1772-1778)



Kadasterplan (toestand 1827)

Nieuwe schans in het Schuilebroek te Meldert



Ferraris-kaart (1772-1778)



Kadasterplan (toestand 1827)

Oude schans in Meldert



Ferraris-kaart (1772-1778)



Kadasterplan (toestand 1827)

Beringen

In Beringen waren er minstens twee schansen. Voor een ommuurde stad lijkt dit eigenaardig, maar gedurende hele perioden waren de stadsmuren in slechte staat of zelfs grotendeels afgebroken, bovendien is het onderbrengen en voeden van vee binnen een ommuurde stad niet zo eenvoudig.

Motschans

Hij werd voor het eerst vermeld in 1581 en was gelegen ten oosten van de stadskern, eigenaardig genoeg in een deel van Koersel, een gemeente die niet tot het Prinsbisdom Luik behoorde maar tot het Hertogdom Brabant.



Ferraris-kaart (1772-1778)



Capitaine/Chanlaire-kaart (1795-1797)

Terbeckschans

Deze schans was gelegen ten westen van de stadskern aan de Zwarte beek, iets ten noorden van de huidige steenweg van Paal naar Beringen. Hij staat niet op de Ferraris-kaart en ook niet op de Capitaine/Chanlaire-kaart.



Atlas der Buurtwegen (1841)



Kadasterplan 1841-1833 (toestand 1827)

Nawoord

Er blijven in het landschap van vandaag slechts weinig sporen van deze schansen over. Ze hebben in de geschiedenis geen rol van betekenis gespeeld. De eraan verbonden schuttersgilden zijn echter tot vandaag blijven bestaan en vormen een waardvol deel van ons rijk erfgoed.



Bibliografie en bronnen

- <https://nl.wikipedia.org>
- **Boerschansen in de Kempen. Opmerkelijk erfgoed uit de Tachtigjarige Oorlog**, door P. Van den Hove, <https://www.researchgate.net/>
- Kaarten:
 - Fricx, Ferraris & Atlas der Buurtwegen: Geopunt Vlaanderen, <https://www.geopunt.be/>
 - Capitaine/Chanlaire: Koninklijke Bibliotheek van België, <https://www.kbr.be/>
 - Kadasterplan: Rijksarchief in België, <https://search.arch.be/>
- Marc Robben: <https://sites.google.com/site/glschansen>

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.